İnsan Onurunun Zedelenmesi
Gönderen Kadir Hatipoglu - Nisan 16 2013 14:51:01

Günümüz İslam Toplumlarında İnsan Onurunun Zedelenmesi Sorununa İçeriden Bakış   Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ………………… İslam dünyasında insanlık onurunu inciten görüntülerin ve resmin arka planına gidildiğinde, birden çok âmilin devrede olduğu, sorumluluğu ötekine yüklemenin de, özeleştiri yaparak tek başına üstlenmenin de yeterli olmayacağı anlaşılmaktadır. Bütün mevcudatı bir hikmete binaen yaratan Yüce Mevla, insanı da, yaratanını tanıma ve sevme kabiliyetiyle, onun yeryüzünde halifesi olup, iyi ve doğrunun peşine düşecek, çirkin ve kötü olana sırt çevirecek bir kıvamda yaratarak dünyaya gönderdi. Ona akıl ve irade özgürlüğü verdi. Din duygusuna paralel olarak utanma, onurunu koruma, merhamet, erdem ve iyilik arayışı, hak ve adalet duyguları da insanın doğasına yerleştirildi. Dolayısıyla bunlar insana sonradan aşılanıp kabul ettirilen değil, insan olmanın özünde bulunan ve insanın kendi varlığının farkındalığıyla eş zamanlı olarak kendinde bulduğu hasletlerdir. Kur’an’da insanın yaratılış özellikleri “ruhların Allah’a verdiği ahit ve mîsâk” (el-Mâide 5/7; el-A’râf 7/172; Yâsîn 36/60), “ göklerin, yerin ve dağların (hiçbir varlığın) taşımaya cesaret edemediği emaneti insanın yüklenmesi” (el-Ahzâb 33/72), “insanın yeryüzünde Allah’ın halifesi kılınması (el-Bakara 2/30)”, “insanoğlunun onurlu/saygın (mükerrem) bir varlık oluşu” (el-İsrâ 17/70), “en güzel şekilde yaratılışı” (et-Tîn 95/5) gibi ifadelerle anlatılır. Cenab-ı Hak, ayrıca, yine ilahi inayetinin bir tecellisi olarak Hz. Âdem’den itibaren peygamberler vasıtası ile hak dini göndererek insanı dünyada metafizik-külli bilgiyle aydınlatmış, onun aslî tabiatını ve fıtratını korumasına destek vermiştir. Diğer bir ifadeyle, peygamberlere Allah’tan vahyedilen din, insanın aslî ve fıtrî hasletlerini teyit etmekte, insana bunları korumayı sağlayacak inanç ve davranış bilgisini öğretmektedir. İslam’ın tabii ve fıtrî bir din olmasının anlamı budur. Nitekim Kur’an’da tanımları yapılmaksızın hak ve adalet, maruf ve münker gibi kavramlara sıkça atıf yapılmasını da, insana özünü hatırlatma ve asla dönüş çağrısı olarak anlamak mümkündür. Resul-i Ekrem de, insanlığın peygamberlerden işittiği ilk sözün “şayet utanmıyorsan dilediğini yap” uyarısı olduğunu belirtip, utanmanın imandan bir parça ve İslam ahlakının özü olduğunu ifade etmiştir (Buhârî, “Edeb”, 78; Müslim, “Îman”, 57; İbn Mâce, “Zühd”, 17). İslami ilimlerin her bir dalında insanoğlunun yaratılıştan sahip olduğu ayrıcalıkların farklı açılardan ele alındığını ve bunu izah için çeşitli kavramların geliştirildiğini bilmekteyiz. Kelam ilminde ve umumiyetle İslam düşüncesinde insanlığa biri akıl, diğeri nebîler olmak üzere iki resulün gönderildiği fikri, fetret döneminde sorumluluk tartışması, tasavvufta “bezm-i elest” anlayışı, fıkıh usulünde “hüsün ve kubuh” kavramı ve diğerleri, neticede hep insana yaratılışında nakşedilen aslî özelliklerden söz ederler. Ancak şunu da bilmekteyiz ki; Yüce Yaratan, hak ve hakikatı peygamberleri aracılığıyla insanlara ulaştırdıktan sonra insanı kendi iradesiyle baş başa bırakmış; ona bu dünyada davranış özgürlüğü ve sorumluluğu, iyilik ve kötülük yapma imkânı/kabiliyeti vermiş ve sonuçta herkesin yaptığından hesaba çekileceğini bildirmiştir (ez-Zümer 39/7; Fussilet 41/46;

eş-Şûra 42/30; el-Câsiye 45/15; eş-Şems 91/8). İnsanın davranış özgürlüğünün en tabii sonucu, herkesin yapıp ettiklerinin hesabını bizzat verecek olmasıdır (Fussilet 41/46; el-Müddesir 74/38). Zaten yaşanan hayatta gerek bireysel, gerekse toplumsal planda haksızlık, kötülük ve fesat varsa, bu, insanların kendi elleriyle işledikleri yüzündendir (er-Rûm 30/41; eş-Şûrâ 42/30). Bir toplum kendini değiştirmedikçe/bozmadıkça Allah onları değiştirmez (el-Enfâl 8/23; er-Ra’d 13/11). Kur’an’da ayrıca dünya hayatının geçici, aldatıcı ve yoldan çıkarıcı özelliği, insanın hem iç dünyasında ve dış çevresinde birçok tuzakların bulunduğu sürekli hatırlatılır (el-A’râf 7/200; Yûnus 10/24; en-Nûr 24/11;el-Hadîd 54/20; en-Nâs 114/1-6). İnsanın saygın yönünün ve olumlu niteliklerinin yanında kendini beğenen, aceleci, çıkarcı, nankör, cimri, kan dökücü bir tabiatı da bulunmaktadır (el-Bakara 2/30; Hûd 11/9; el-İsrâ 17/11,67,83,100; el-Enbiyâ 21/37; el-Âdiyât 100/6-8) ve bu durum, ona verilen irade özgürlüğünün anlamlı olmasının gereğidir. Çünkü son tahlilde dünya, iyi ve kötünün, akıl ve nefsin mücadele alanıdır; ilahi hikmet öyle uygun görmüş, insanın kemâlini bu mücadeleyi kazanmaya bağlanmıştır. Dünya hayatı, insanlar için bir imtihan sürecidir ve bu süreçte insanoğlu, anılan zaaflarıyla baş edebilmesi hâlinde varlığına kendi cehdiyle anlam ve değer kazandıracak, sonuçta ebedi hayatta kalıcı kurtuluşa erecektir. Bütün bu hususları, İslam’ın iki temel kaynağı olan Kur’an ve hadislerin sürekli vurguladığını, fakat bununla yetinmediğini, bir aşama ötesine giderek toplumsal hayata dair düzenlemeler getirdiğini; yararlı işler, iyilik, huzur ve barış yurdu olması yönüyle dünyayı, dünya hayatını önemsediğini de biliyoruz. Çünkü, sulh ve sükunun sağlandığı, hak ve adaletin gerçekleştiği, insan onurunun korunduğu bir dünyanın tesisi gerekiyorsa, o zaman, insanoğlunun iç dünyasındaki zaaflarını ve işlediği kötülükleri fark edip bunları frenleyeceği, eninde sonunda aklın ve erdemin galip geleceği beklentisiyle veya kötülerin zaten ahirette gereken karşılığı göreceği inancıyla yetinilemez; ilave tedbirler ve düzenlemeler de gerekir. Böyle olunca, kötülüğü geri plana itip iyilerin ve iyiliğin egemenliğini, güçlünün haklılığı yerine haklının güçlülüğünü sağlayabilmek, ancak ulusal, bölgesel ve uluslararası ölçekte sağlıklı ve sağlam bir dünya düzeninin kurulması ile mümkün olur. Bu süreçte hak ve sorumlulukların belirlenmesi, hakların güvence altına alınıp ihlallerin önlenmesi, caydırıcı tedbirlerin alınması elbette gerekecektir. Gücü ele geçiren insanın kişisel zaaflarının ortalığı kasıp kavurma tehlikesine karşı ortak aklın ve vicdanın devreye girmesine, ahlakın hakemliğine, hukukun üstünlüğüne, toplumsal adaletin tesisine ve güçlü bir kamu düzenine mutlaka ihtiyaç vardır. İslam’ın toplumsal hayata ve topluluklar arası ilişkilere müdahalesi, bu alandaki emir ve tavsiyeleri de nihayetinde böyle bir anlam taşır (el-Bakara 2/158,275; Âl-i İmrân 3/104,110; en-Nisâ 4/58-59,105-107; el-Mâide 5/33,38,44-50,90; en-Nûr 24/2,4 ; el-Hucurât 49/11; el-Haşr 59/7). İslam dininin ana kaynaklarının bizlere öğrettiği ve yukarıda özetle temas ettiğimiz bu teorik çerçeve aslında, günümüz dünyasında yaşananların, çekilen acıların, dökülen masum kan ve gözyaşlarının, çiğnenen insanlık onurunun ve hak ihlallerinin asıl kaynağının görülmesini sağladığı gibi, bu konuda aşırı iyimser ve hayalperest olunmasının da önünü kesmektedir. İnsanlık tarihinde yine

insanlardan kaynaklanan büyük acılar hiç eksik olmadı, olmayacak da. Diğer inanç ve bölge toplumları gibi İslam dünyası da tarihinde çeşitli travmalar yaşadı. Orta Doğu’da yaşadı, Endülüs’te yaşadı. Bunların tarihteki en yakıcı örneklerinden biri Moğol İstilası, diğeri Haçlı Seferleridir. Her ikisinde de, bilhassa Moğol İstilasında kültür mirası, kültürel hazineler, kitaplar, bilgiler tarumar oldu ve daha önemlisi asırları karartan bir özgüven bunalımı yaşandı. Haçlı Seferleri hem topyekün İslam dünyasıyla birlikte Doğu Bizans Ortodoksluğuna bir saldırıydı, hem de insanlığın din barışında büyük yaralar açtı. Bugün İslam dünyası olarak biz 21. yüzyılda belki bunlardan daha derin etkileri olan yeni ve büyük bir kırılma dönemi yaşıyoruz. Biz şimdi bunu pek hissedemeyebiliriz, çünkü içinde yaşıyoruz. Bir şeyin içinde yaşarsanız, bütünü algılamak zor olabilir. Fakat İslam dünyasının bir kırılma, bir travma yaşadığı, ciddi bir sarsıntı geçirdiği aşikar. Çünkü İslam dünyası, İslam medeniyetinin o parlak dönemlerindeki bilgi arayışını, düşünce ufkunu daha sonra yitirmeye başladı. Hâlbuki biz İslam’ın izzetini dünyaya sırt dönerek değil, dünya hayatını kadrince ve amaca uygun şekilde önemseyerek; bilgiye, tefekküre, hak ve adalete önem vererek sağlamıştık. Son birkaç yüzyıla ise İslam ümmeti bilimde, fende, teknolojide oldukça geri kalarak girdi. Sömürgeler oluştu. Birçok İslam ülkesi, gelişmiş ülkelerin hegemonyası altında buldu kendini ve bunlara karşı bağımsızlık mücadeleleri verildi. Bu bağımsızlık mücadelelerinde hem iktidar sahipleri, hem de siyasal iktidarlara karşı muhalefet hareketi, kendini dinî söylemle ifade etti ve siyasi söylemle dinî söylem iç içe girdi. Öte yandan geçtiğimiz yüzyıl, ideolojiler mücadelesine sahne oldu ve Müslümanlar da bu ideolojiler karşısında, dinlerini bu ideolojilerle yarışır bir şekilde ifade etme yoluna girdiler. Aklın ve bilginin yerini duygular; öfkeler, içe kapanmalar, ötekinin üzerinden kimlik arayışları almaya başladı. Bu durum hâliyle dinî anlayışımızı da etkiledi. Biz İslam’ı anlarken, anlamaya çalışırken hangi duyguların etkisi altında kalıyoruz? Bizim bunu fark etmemiz çok zor. İnsanın kendi bilgi kaynaklarını, algı kaynaklarını, etkisi altında kaldığı şeyleri tahlil etmesi çok zordur. Arap baharının esintilerinin sürdüğü bugünlere kadar İslam dünyasındaki iktidarların kendi meşruiyetlerini sağlamak için dini önemli bir araç olarak kullanmaları, birçok totaliter rejimin kendini İslam üzerinden ifade ederek meşruiyet arayışına girmesi, aynı şekilde muhalefet rüzgarının da dinî söylemin gücünden yararlanması, yarının İslam algısı üzerinde nasıl bir iz bırakacak? Uluslararası stratejilerin boğuştuğu, dışardan ve içerden işgallerin sadece kaynakları değil, geleceğe dair umutları da kuruttuğu Orta Doğu’da, din ve mezheplerin, etnik kimliklerin her türlü baskı ve şiddeti besleyebilecek bir zemine dönüşmesinden sadece Müslümanlar mı zarar görecek, onların onuru mu zedelenecek? Bu soruların cevabını şimdiden kestirmek hayli zor. Son yüzyılda bağımsızlık mücadelesi, rejim ve ideolojiler kavgası süreciyle birlikte demokrasi ve özgürlük rüzgarı da İslam dünyasında canlı bir gündem maddesi olarak yerleşti. Baskıcı anlayış ve rejimlerden yılmış, onlara karşı mücadele etmiş bir dünyada demokrasi ve özgürlük, İslam dünyası için adeta can simidi oldu. Bir kısmı zihninde soru işaretleri taşırken büyük çoğunluklar giderek güçlenen bir biçimde demokrasiye ve özgürlüğe alabildiğine kucak açtı. Çünkü mevcut duruma göre demokrasi ve özgürlük ortamının Müslüman birey ve toplum için daha iyi olacağı varsayıldı. Ancak

sosyal bilimler bize çok yönlü düşünmeyi, çok alternatifli düşünmeyi, bir şeyin sebebini bire indirmenin çoğu zaman yetersiz kalacağını, birden fazla noktayı göz önüne almayı öğretmektedir. İslam dünyası bugün de demokrasiye ve özgürlüklere duygusal bir atmosfer içerisinde koşmakta ve koşarken cılız bir düzeyde muhtemel sorunları tartışmaktadır. Günümüz İslam dünyası aydınlarında, Batı’nın belli ölçüde geçmişinde kalan pozitivizmin etkileri henüz canlılığını korumakta. İslam toplumlarının yeni yeni alıştığı liberalizm, kapitalizm ve sekülerleşme süreci de bireyleri, kendi değerler dünyasından, kendi davranış çizgisinden dinin etkisini ve müdahalesini çıkarmaya ve hayatını özgürce yaşamaya doğru sürüklemekte; dine bağlılık ise belli şekil ve kalıplara sığınarak hayatiyetini sürdürmeye çalışmakta. Zahirî dindarlaşma ile batınî dünyevileşmenin at başı seyrettiği bir ortamda asıl hırpalanmanın Müslüman ruhunda, kimliğinde ve bilincinde cereyan ettiğine, en çok da İslam’ın izzetinde büyük sarsıntılar yaşandığına ortaklaşa şahit olmaktayız. Sekülerleşme, Batı’da kiliseye karşı verilen mücadelenin sonucunda gelinmiş bir olguydu. Kilisenin hegemonyasına, bilim karşıtı skolastik düşüncesine karşı, siyasete müdahalesine ve kendi çıkarlarını her şeyin üzerinde tutan tavrına karşıydı. Batı’da bu tepkinin ve arayışın oluşumu uzun bir süreçtir ve o tepkinin arkasında birçok şey vardır. Ancak bu tip uzun soluklu kitlesel hareketler, çoğu zaman başlangıçta öngörülen yerde durmaz, kendi belirlediği yönde belli bir süre daha devam eder. Nitekim “din ve siyasetin birbirinden ayrılması” teziyle başlayan süreç, sonunda din ile hukuku, ahlak ile hukuku da birbirinden iyice ayrıştırıyorsa, o da ciddi bir sorun demektir. Çünkü ahlak, bize başkaları tarafından telkin edilen değil, bizim kendi doğamız olan, bizim insan oluşumuzun özünde bulunan temel değerdir. Ahlak, kendi tabiatımızdır, kendi aslî duruşumuzdur. Ahlakı sadece bireysel tercih görüp toplumsal alanının dışında, siyasetin, dinin, hukukun dışında düşünemeyiz. Ahlakın bulunmadığı her şey kuru ve aldatmaca kurallardan ibarettir. Ticarette, siyasette, eğitimde, aile hayatında, dindarlıkta ahlakı yitirirsek geriye ruhsuz iskeletten başka bir şey kalmaz. Batı’da yaşanan sekülerleşme süreci, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi insanımızı yakından ilgilendirdi ve etkisi altına aldı. Osmanlı, bilimde ve dünyevi gelişmede geride kaldığını fark etmeye başlayınca, haklı olarak Batı’ya yöneldi, genç beyinlerini Batı’ya gönderdi. Ancak iyi niyete ve belli amaçlara dayalı olarak başlatılan Batılılaşma ve modernleşme gibi uzun soluklu ve kapsamlı süreçlerin yol haritasını ve sonucunu ilk müteşebbislerin niyetinden çok, o sürecin kendi mantığı belirler. Nitekim öyle de oldu; süreç, rotasını kendisi çizdi ve hesapta olmayan gelişmeler oldu. Yeni dünyayı okumakta geciken ve eski geleneklerden devraldığı bilgileri tekrar ederek görevini yaptığını düşünen İslami ilimler, gidişattaki olumsuzluklara çözüm üretmeyi ve yeni şartlarla yüzleşerek ayakta kalmayı başaramadı. Bunu başarabilmek için zihinlerin bu yüzyılda yaşadığını fark ederek yeni ihtiyaçları ve şartları görmesi, bu çağda Müslümanca düşünmenin ve davranmanın yollarını tartışması ve bulması gerekiyordu. Öyle olmadı ve İslami ilimlerin klasik muhtevasıyla, hayatın akış yönü arasındaki makas, modern çağda hayli açıldı ve insanlar dolaylı biçimde sekülerleşmeye/dünyevileşmeye sevkedilmiş de oldular. Sonuçta Türk modernleşmesinin öncelikleri, yöntemi ve seyri, modern dönem dindarlığının yönünü ve tarzını da belirleyici oldu. Müslüman kimliğinde ve bilincindeki hırpalanmadan söz

edilecekse bu hususu da dikkate almak gerekir. İslam dünyasında insanlık onurunu inciten görüntülerin ve resmin arka planına gidildiğinde, birden çok âmilin devrede olduğu, sorumluluğu ötekine yüklemenin de, özeleştiri yaparak tek başına üstlenmenin de yeterli olmayacağı anlaşılmaktadır. Ancak yukarıda temas edilen, çoğu uluslararası ölçekteki gelişmelerin yanı sıra, Müslümanların kendi çocuklarına merhamet eğitimini verme, toplumsal hayatta sosyal adaleti ve gelir dağılımında dengeyi sağlama; eğitim, sağlık, iş ve çalışma alanında fırsat ve hak eşitliğini gerçekleştirme, çevre ve insan hakkı duyarlılığını önceleme, kapsamlı bir ahlak ve ihsan bilincini dinî algı ve eğitimin ayrılmaz parçası görme gibi birbirinden farklı birçok alanda ciddi zaafiyetler içinde bulunduğunu, bunların her birinin, insanımızın bu dünyada onurlu biçimde yaşamasının önünde engeller oluşturduğunu da ifade etmek gerekir. Şu anda küreselleşen bir dünyada Müslümanlar, 21. yüzyılın gerçekleriyle karşılaşmış durumdalar; içinde bulundukları imkân ve mahrumiyetleri fark etmeye başladılar. Bu şartlar içinde Müslümanlar, toplumlarında İslami düşüncenin ihyasına yönelme, İslam ahlakını dindarlık bilincinin (ihsan) ayrılmaz parçası kılma, İslami ilimleri yeniden inşa etme, hak ve adaleti ikame eden hukuki, idari ve siyasi yapıyı tesis etme, merhamet ve sosyal adalet toplumu olma gibi çok yönlü ve ağır bir mesuliyetle baş başadır. Bu, Kur’an’ın ifadesiyle “hayırlı ve örnek ümmet” olma sorumluluğudur (el-Bakara 2/143; Âl-i İmrân 3/104, 110). İnsanımızın onurunu korumanın yolu da herhâlde budur.

islam ve Hayat,Güncel Vaaz ve Hutbeler